

ਰੋਮਾਂਸਵਾਦ

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਸ਼ਬਦ romant ਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਬਦ ਅਕਿਰੀਆਂ ਵਿਚ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਰੋਮਾਂਸਵਾਦ ਸ਼ਬਦ 'ਰੋਮਾਂਸ' (romance) ਖੋਲ੍ਹ ਗਿਆ। ਰੋਮਾਂਸ ਦਾ ਵਿਕਸਿਤ ਰੋਮਾਂਟਿਕ (romantic) ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਰੋਮਾਂਸਵਾਦ ਦਾ 'Romanticism' ਸ਼ਬਦ ਬਣਿਆ ਹੈ।

ਰੋਮਾਂਸ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਕਥਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਕਾਲਪਨਿਕ ਅਤੇ ਕਾਲਪਨਿਕ ਰੂਪ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਰੰਗੀਨ ਗਾਥਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਅਜਿਹੇ ਨਾਵਲ, ਆਗਿਤ ਰੂਪ ਦਾ ਨਿਕਾਸ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ। ਰੋਮਾਂਸਵਾਦ ਇਸ ਕਥਾ ਦੀ ਰੋਮਾਂਸ ਲਿਖਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਆਗਿਤ ਕਾਲ ਤੋਂ ਅੰਦਰ ਰੋਮਾਂਸਵਾਦ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ 1798 ਈ. ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਰੋਮਾਂਸਵਾਦ ਨੂੰ 'ਵਾਸਟੇਜ' ਤੇ 'ਰੋਮਾਂਸ' ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਰੋਮਾਂਸਵਾਦ ਦੀ ਖੋਜ ਆਗਿਤ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਾਹਿਤੀ ਸਥਾਪਤੀ 1800 ਈ. ਵਿਚ ਵਰਡਸਵਰਥ ਦੇ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਛਪੇ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ - 'ਦੀ ਲਿਰੀਕਲ ਬੀਲਡਜ਼' ਨਾਲ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ 'ਵਰਡਸਵਰਥ' ਨੇ ਦੋ ਵਿਚਾਰ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ ਜੋ ਰੋਮਾਂਸਵਾਦ ਦੀ ਸੁੰਦਰੀ ਵਿਧਾਨਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ।

Acc. to William Wordsworth,

"Poetry is the spontaneous overflow of powerful feelings recollected in tranquillity and presented in a language at once metric, musical and close to everyday usage."

ਰੋਮਾਂਸਵਾਦ ਸਾਹਿਤ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕੀ। ਵਿਕਸਾਰਤਾ ਦੀ ਕਮੀ ਕਰਕੇ ਰੋਮਾਂਸਵਾਦ ਨੂੰ ਇਕ ਬੰਨ੍ਹਣੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਸਮਝਣ ਥੀ ਰਹੀ।

ਈ. ਈ. ਬਰਗਸ ਦੇ ਸਮੁਦਾਇ, ②

“ਰੋਮਾਂਸਵਾਦ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਕ ਸਮਝਣੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਜੋ ਕੰਮ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਪਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।”

ਬਾਰਜ ਸੈਂਟ ਦੇ ਸਮੁਦਾਇ, ③

“ਰੋਮਾਂਸਵਾਦ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਜ਼ਰਬਾ ਹੋਣ ਤੇ ਤੇ ਇਸਦਾ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਇਸਦਾ ਹੋਣ ਹੈ।”

(ਬੋਰ ਪੜ੍ਹਕਾ ਸਾਹਿਤਕ ਵਾਦ ਸਮੇਂ ਤੇ)

ਇਹ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸਿੱਧ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਰੋਮਾਂਸਵਾਦ ਕਿਸੇ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੱਲ ਜਾਂ ਢੰਗ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਯੋਗ, ਇਕ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਪਿਠਾਕ, ਸਾਹਸ, ਸਮਝਤਾ, ਸੁੰਦਰਤਾ, ਖਿਯਾਤ, ਸਮਝਤਾ, ਭੁੱਖਾਸ ਮੇਹ, ਜਥਾਰਥ ਤੇ ਗ਼ੱਬ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਜ਼ਰਬਾ ਤੇ ਇਸਦਾ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਹੋਈ ਹੈ।

ਇਸ ਸਬੰਧ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਕਾਰਲਾਇਲ’ ਨੇ ਹੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਸਬੰਧ ਸਾਹਿਤ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਜ਼ਰਬਾ ਤੇ ਸੰਗਰ ਰਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪੁਰਖਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

Come Back to Nature

ਰਸੇ ਦੇ 'ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵੱਲ ਪਰਤੋ' ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬਲ ਬਖਸ਼ਿਆ ਸੀ।

ਸੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਕਵੀ 'ਵਰਡਸਵਰਥ', 'ਸ਼ੇਲੀ', 'ਕਾਲਗ੍ਰਿਜ਼', 'ਬਾਇਰਨ' ਤੇ 'ਕੀਟਸ' ਦੀ ਕੀੜਤਾ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤ ਸਮਾਪਣ ਵੇਲੇ ਮੁੜਨੇ ਰੁਪਾਂ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਰੋਮਾਂਸਵਾਦੀ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸਮੇਂ ਸਮਸ਼ੀਮ ਖੁੱਤੀ ਸਮਾਪਣੀਆਂ ਇਛਾਵਾਂ ਖੁਗਟ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਵਰਡਸਵਰਥ ਨੇ ਕਿਹਾ, ④

Our destiny, our being & heart and home is with infinitude and only there."

(ਸਮਾਲੋਚਨਾ ਸਾਮਤਰ/191)

ਇਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ 'ਬਲੈਕ' (Blak) ਨੇ ਵੀ ਸਮੱਗੀ ਵਧਾਇਆ ਤੇ ਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ, ⑤

"Less than everything cannot satisfy man."

ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਗਾਹ

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਮਾਂਸਵਾਦੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸਮਾਪਣੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਤੇ ਲੰਘ ਕੇ ਸਮਾਪਣੀ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਗਾਹ ਬੜੀ ਬੋਰਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਡਾ. ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਸਮਨੁੱਚੇ, ⑥

ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਕੌਰ

⑥ ਰੋਮਾਂਸਵਾਦੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਸਮਾਪਣੀ ਬੋਰਿਗਰੇ ਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸਮੇਂ ਤੇ ਵਾਰਨ ਕਾਫੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਵਿਸ਼ਵਕੀ

ਇਸ ਤੋਂ ਇਸਦੇ ਜਾਂ ਖਾਪਤ
 ਜਗਤ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਸਦਾ ਬਗਰ-ਮਨੇ
 ਕਲਪਿਤ ਜਾਂ ਇਹਿਤ ਸੰਮਾਰ ਵਿਚ
 ਜਾਂ ਵਸਣ ਲੱਭਦੇ ਹਨ।"
 (ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਰੂਪ /)

ਪੁਸਤਕ ਤੋਂ ਭਾਂਡਾਰ ਲਿਖਤੀ

ਕਲਪਨਿਕ ਸੰਮਾਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਕਰਕੇ ਇਸ
 ਨੂੰ ਜ਼ਬਾਰਖ ਤੋਂ ਸੁੰਗ ਮੋੜਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੀ ਵੇਖਿਆ
 ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਲਪਨਾ ਦੇ ਭਾਰ ਹੇਠ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਰੁਮਾਂਸ-
 ਵਾਰੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਚਲੇ ਜਾਣ
 ਸੁਭਾਵਿਕ ਠਮਮਲ ਤੋਂ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਠਮਾਇਠਮਾ
 ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਰੁਮਾਂਸਵਾਦ ਮਖੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਲਾ ਜਾਂ
 ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਇਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚਿਤਰਣ ਦੀ ਖੁੰਠੀ ਤੋਂ
 ਜ਼ਿਮ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਹ ਜ਼ਬਾਰਖ ਨਹੀਂ ਹੈ।
 ਡਾ. ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਠਮਨਮਾਰ, ①

“ਕਲਪਨਾ ਤੋਂ ਸਵਾਰ ਤੋਂ ਕੇ ਰੁਮਾਂਸ-
 ਵਾਰੀ ਇਸ ਠਮਦਭੁੱਤ ਤੋਂ ਰੁਮਾਂਸਮਕ
 ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ
 ਵਾਸਤਵਿਕ ਵਰ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ
 ਕਰਕੇ ਰੁਮਾਂਸਵਾਦ ਨੂੰ ਅੰਧਰ ਭਵ-
 ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਉੱਚ ਕਲਪਨਾਮਈ
 ਠਮਨਭੁੱਤੀ ਦੀ ਠਮਾਭੀਵਠਮਕਤੀ ਵਜੋਂ
 ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”
 (ਸਾਹਿਤ ਵਿਧਾਨ / 45)

18ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਰੁਮਾਂਸਵਾਦ

ਵਾਰਦੀ ਸਦੀ ਵਿਚ ਰੁਮਾਂਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਉਨਾਂ
ਕਗਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਸੀ ਜੋ ਸਨੇਕਲਪਿਤ ਸਨ। (ਸੰਧਕਾਲ) ਵਿਚ
 ਰੁਮਾਂਸ ਦਾ ਸਤਲਥ ਉਨਾਂ ਪ੍ਰੰਮ ਕਗਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਸੀ, ਜਿਨਾਂ
 ਦਾ ਘਟਨਾਵੀ ਖੁਬੰਧ, ਜੋਰਤਕਨ, ਵੀਚੋਰ ਤੋਂ ਠਮਸੰਭਵੀ ਭਾਂਤ

ਯਾ ਠਮਮਠਰਠਮਈ ਠਮਨੁਠਾ ਖਿਠਮਾਨ ਠਮਾਂਮ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ।
 ਇਸ ਵਿਚ ਤਰਕ ਦੀ ਥਾਂ ਕਠਾਈ ਰੰਗ ਤੇ ਗਲਪਮਈ
 ਠਮਿ ਮੁਧਾਨ ਹੋਇ ਹੈ। ਰੋਮਾਂਮਵਈ ਕਹਿਣਾ ਯਾ ਮੁੱਖ
 ਲੱਛਣ ਵਲਵਲੇ ਦੀ ਤੀਖਣਤਾ ਮਦਰੇ ਸਾਕਾਰ ਹੋਈ
 ਵੀਚਿਤ੍ਰਤਾ ਤੇ ਠਮਦਭੁੱਤਤਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮੁੱਖਤ ਦੇ
 ਮਾਮੀਲਠਮਾਂ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਖਗਦਰੀ ਦੇ ਕਾਕਮਿਠਮਾਂ ਵਿੱਚ
 ਵਿਕਸਿ ਕਰਕੇ ਖੁੰਮ ਭਾਵ ਦੀ ਸਮਤੀ, ਵਿਕਸਾਦ, ਠਮਦਭੁੱਤ
 ਮੁੱਖਤ ਤੇ ਖੀਕਰਤੀ ਚਿਤਰਨ ਦੇ ਠਮਾਕਰਕਕ ਨਕ਼ਾਰ ਇਸ
 ਨੂੰ ਸਾਹਿਮਾ ਬਖਸਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਯਾ ਪੁਠਾਵ ਹਮਾਂਮਾ ਠਮਠੁੱਠੇ
 ਵਾਲਾ ਹੋਇ ਹੈ। ਇਨਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਰੋਮਨੀ ਵਿਚ ਰੋਮਾਂਮਵਾਦ
 ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੁਸ਼ੱਖ ਲੱਛਣ ਨਿਰਧਾਰਤ ਹੋਏ ਹਨ:

1. ਖਗਾਵਤੀ ਸੁਰ
2. ਸੁਤੰਤਰ ਵਿਚਾਰ
3. ਖੰਮਗਰੀ ਤੇ ਖੰਲਗਮ ਕਲਪਨਾ
4. ਖੁੰਮ
5. ਸੰਦਰਤਾ
6. ਖੀਕਰਤੀ ਪੁਕਾ
7. ਨਿੱਕੀ ਠਮੀਤੀਠਮਕਤੀ ਨੂੰ ਪੁਸ਼ੱਖਤਾ
8. ਠਮੀਤਰ ਮੁਖਤਾ
9. ਖੁਪਤ ਯਥਾਰਥ ਤੇ ਠਮਮੀਤੁਸਟਤਾ
10. ਭਾਂਕਵਾਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ
11. ਪਗਸਰੀਰਕ ਠਮਿ
12. ਠਮੀਤਕਥਨੀ
13. ਠਮਦਭੁੱਤਤਾ
14. ਕਠਾਈਪਨ

ਰੋਮਾਂਮਵਾਦ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਲੱਛਣ ਦੀ ਵਿਕਸਾਠਮਿਠਮਾਂ
 ਹਿੱਤ ਇਸ ਦੀ ਵਿਢੂੰਗੀ ਸੁਠਾ, ਇਸ ਵਾਦ ਦੀ ਉਹ ਖਠਮ
 ਤੇ ਬੁਨਿਠਮਾਈ ਸੁਰ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਹੋਏ ਵਿਚ ਠਮਾਠਿਠ ਯ

ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਸਬੰਧ ਬਣੀ! ਇਸ ਦੀ ਵਿਛੋੜੀ ਭਾਵਨਾ
 ਮਤ ਪੁਕਾਰ ਦੀ ਰੁਕੀਵਾਲੀ ਸੋਚ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਜੋ ਤੂੰ
 ਇਸੇ ਵਰਕੇ ਸਾਹਿਤ ਬੰਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਢਿਲੀ ਨੇ
 ਰੁਕੀਵਾਲੀ ਕਾਇ ਢਿਲੀ ਨੇ ਸਮੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸਾਫ਼
 ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ! ਜਿਸਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਨਵ ਸਾਮਤਰਵਾਦ
 ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਰੋਸਾਂਸਵਾਦ ਇਕ ਪ੍ਰੀਤੀਕਰਮਾਈ ਰੂਪ ਵਿਚ
 ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ!

ਸੁਤੰਤਰ ਵਿਚਾਰ
 ਪੂਰਨ ਸਮਾਜੀ ਗੋਪੁਕ

ਰੋਸਾਂਸਵਾਦ ਜਿਸ ਸਾਹਿਤਕ ਬੰਤਰ ਵਿਚ ਸੁਤੰਤਰ
 ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਬਾਇਕਾ ਕਰਦੇ ਇਸ
 ਨੇ ਸਮਾਜਿਕ ਬੰਤਰ ਵਿਚ ਸਨੋਬ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਸਮਾਜੀ
 ਸਾਹਿਤ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪਾਬੰਧੀ ਤੋਂ ਕੀਤੇ ਦੇ ਤੌਰ ਵਿਚ ਵੀ
 ਠੀਕ ਕੀਤਾ! ਰੋਸਾਂਸਵਾਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੋਂ ਸਮਰਥਨ
 ਗੰਭੀਰ ਤਨ ਵਿਖਿੰਬ ਇਹ ਸਨੋਬ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਸਮਾਜੀ ਸਾਹਿਤ
 ਕੀਤੇ ਦੀ ਖੁਲ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ!

ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕੋਸੀ ਕਮਨਮਾਰ, ⑧

“ਰੋਸਾਂਸਵਾਦੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ
 ਸਮਕਾਲ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਵਿਰੋਧ
 ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਰੂਪ ਤੋਂ ਉਹ
 ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਨਕਲਬੰਦੀ ਕਰਦਾ
 ਹੈ, ਰੋਸਾਂਸਵਾਦੀ ਕਵੀ ਨਿਕੰਬ
 ਤੋਂ ਕੇ ਵਗੜਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।”

(ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕਾਪਨ/69)

ਇਸੇ ਵਰਕੇ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨੇ ਕਾਨੂੰਨ, ਸਾਹਿਤ, ਆਦਿ,
 ਕਦਮ-ਕੀਮਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ-ਕੀਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੁ-
 ਸਾਮਤ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਇਕ ਬਗਾਵਤੀ
 ਭਾਵਨਾ ਇਸ ਦੇ ਸਮੇਰ ਸਮਾਜ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਗੰਭੀਰੀ ਹੈ।
 ਜੇ ਪੰਥੇ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਕੀਤੇ ਦੀ ਖੁਲ ਖਾਨ ਸਮਾਜਿਕ

ਰੋਮਾਂਸਵਾਦੀ ਲੇਖਕ ਸਥਾਪਿਤ ਸਮਾਜਿਕ ਨੇਮਾਂ ਨੂੰ ਨਾ
ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ!

ਪ੍ਰੋ. ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ,

ਪਾਗਲ ਬਿਗਾ ਵੀਹਮੀ ਬਿਗਾ
ਇਹ ਬਾਅਦ ਮੰਗ
ਅਖੀ ਨਾ ਲਗਾਏ
ਨੇਮਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਬੰਨ੍ਹੇ।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ
ਰੋਮਾਂਸਵਾਦ

ਰੋਮਾਂਸਵਾਦੀ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਨੇ
ਅਪਣਾ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਸੁਗੰਧ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ। 'ਭਾਈ ਵੀਰ
ਸਿੰਘ ਜੀ' ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਵਿਤਾ ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਅਦੁੱਤ
ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਸੁਖਸੁਰਤ ਨਿਰਾਕਰਣ ਨੂੰ ਵੀ
ਚਿਤਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹੀ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਵਲਵਲੇ ਨੂੰ
ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ:

ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਮਿਲੋ ਕਾਠਾਂ ਨੂੰ,
ਕਾਠਾਂ ਪਾੜ ਗਏ ਵਫ਼ਾ ਦੀ ਧਾਈ।
ਨਿਰਾ ਰੂਪ ਤੁਸੀਂ ਉੱਥੇ ਨਾ ਆਏ,
ਬਾਤੀ ਵੱਧਦੀ ਹੀ ਕੁਝ ਧਾਈ।

ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਅਲਬੰਨਾ ਕਵੀ ਪ੍ਰੋ. ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਵੀ
ਹੱਥ ਕੇ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਧੂ ਕੁਮਾਰ ਖਟਾਲਵੀ
ਵੀ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਕਾਇ ਪਾਗ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋ. ਯੂਜ਼ਮ ਬਗ਼ਦੀਸ ਅਨੁਸਾਰ, ①

“ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਡਿਊਮ
ਚਿਤਰਨ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਚੌਰ ਦਿੱਤਾ।”

ਗਿਆਨਾ ਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਕਈ
 ਵਾਰ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਕਵੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ
 ਦੇ ਕਈ ਵੀ ਕੀਤਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ
 ਹੈ।"

ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਸਾਹਿਤ

ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਪ੍ਰੀਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਵੀ
 ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਅਨਿੱਖੜ ਅੰਗ ਬਣਿਆ। ਮਨੁੱਖ
 ਇਕ ਪ੍ਰਕਿਰਤਕ ਜੀਵ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਦਰਤ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਮਨੁੱਖ
 ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਕੇ ਮਨੁੱਖ
 ਲਈ ਕੋਈ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਕੁਦਰਤ
 ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਗ ਤੇ ਗੀਤ ਹੈ। ਇਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੀ
 ਅੰਗਮੁਖਤਾ ਨੂੰ ਰੋਮਾਂਟਿਕਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਸਿੱਧਤਾ ਨਾਲ
 ਸਾਹਿਤਮਈ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਵਰਣਨ ਨੂੰ
 ਕਰਵੀ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਸਿਫ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ ਅਨੁਸਾਰ,

ਜਿਹ ਗਈਆਂ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਛਿੱਲਾਂ
 ਉਠਣ ਅੰਬਰੀ ਗਿੱਧਾਂ ਤੇ ਦਿੱਲਾਂ,
 ਲੜਨ ਖਿੱਲੀਆਂ ਰੋਵਣ ਕੁੰਡੇ,
 ਉੱਚੁ ਪਦੇ ਮਚਾਵਣ ਖਿੱਲਾਂ।

(ਅਸਾਨੇ ਦੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ)

"ਪ੍ਰੇਮ ਕੇਂਦਰਿਤ ਗੀਤ" ਵੀ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ
 ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇਸ਼ਕ
 ਜਾਂ ਸੁੰਦਰ ਕੁੜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੀਤ ਅਨੁਭਵ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ
 ਸਮਝਣ ਚਾਹੀਦਾ ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੇ ਖੇਤਰ ਬੜਾ ਵਿਸ਼ਾਲ
 ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਪੱਛਮ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ
 ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਅਸਾਨੇ ਦੇ ਤੋਂ ਹੀ ਉਤਪੰਨ ਹੋਈ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਸਮਾ ਵਿਚ ਵੀ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਦੀ
ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਸਿਮਾਲ ਦੇ ਉੱਚ ਤੇ
ਜੀਰ ਗਾਂਢੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸੁਲਾਕਾਰ ਸਾਮਰੰ ਰੱਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ
ਹੈ।

ਵਾਰਿਸ ਸਾਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਕੁਝ ਸਾਰ ਜੀ ਸਾਰ ਕੇ ਪਕੜ ਛਮਕਾਂ
ਪਰੀ ਠਮਾਰੀ ਤੇ ਕੀਰਵਾਨ ਹੋਈ।
ਗਾਂਢੇ ਓਠ ਕੇ ਠਮਾਠਿਠਾ ਵਾਹ ਮੈਂਬੁਠ
ਜੀਰ ਹੱਸ ਕੇ ਤੇ ਸਿਰਵਾਨ ਹੋਈ।

(ਵਾਰਿਸ ਸਾਹ, ਜੀਰ)

ਸ਼ਾਇਰੀ ਬੰਦੋਬੰਦ

ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਵਿੱਸਮਾ ਦੇ ਨਾਇਕ-ਨਾਇਕਾਂ
ਦੀ ਸੰਦਰਭ, ਸੁਰਮਤਾ, ਪ੍ਰਿਸਮਾਨੀ ਤਾਕਤ, ਉਮਰ, ਸਿਮਤ,
ਦਲੇਰੀ ਠਮਾਠਿ ਦੇ ਵਰਣਨ ਸਮੇਂ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ
ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਸਿਖਦੀ ਹੈ। ਕਾਵਿ ਕਥਨ ਨੂੰ ਵਧਾ ਚੜ੍ਹਾ
ਕੇ ਪੰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਵੀ ਰੋਮਾਂਟਿਕਾਂ ਮੈਂਬੁ ਵਿਚ
ਠਮਾਠਿ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਸਿਖਦੀ ਹੈ।

ਪੀਲੂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

ਸਾਹਿਬਾਂ ਗਈ ਤੇਰ ਨੂੰ, ਗਈ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਹੱਟ।
ਫੜ ਨਾ ਜਾਏ ਤੈਕੜੀ, ਗੜ ਨਾ ਜਾਏ ਵੱਟ।

(ਪੀਲੂ, ਸਿਰਜਾ ਸਾਹਿਬ)

ਕੇਵਲ ਇਸ਼ਕੀਠਾ ਵਿੱਸਮਾ ਵਿੱਚ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਕਮਿ
ਇਸ਼ਕ ਸਜਾਵੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਾਇਠਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਈ
ਤੇ ਸਫੀ ਕਾਵਿ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਤੱਤ ਇਸ਼ਕ
ਜ਼ਰੀਫੀ ਦੇ ਠਮਨੁਠਵ ਨੂੰ ਚਿਤਰਵ ਵਿਚ ਮੈਂਬੁ ਹੈ।

ਡਾ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘੀ ਚ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ, 10

“ਰੋਮਾਂਸਵਾਦ ਸੰਸਾਰ ਸਾਹਿਤ ਚ ਇਕ ਸਮੀਕ੍ਰਿਤ ਬਲਵਾਨ ਵਾਦ ਤੋਂ ਜੋ ਸਮਾਪਣੀ ਨੀਂਹ ਸਮੀਕ੍ਰਿਤਕਮਾਨਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਲੱਛਣ ਉੱਤੇ ਰਖਦਾ ਤੈਦਿਆ ਵੀ ਇਕਿਕਮਾਨਿਕ ਯੁਗ ਵਿਚ ਵੀ ਸਮਾਪਣੀ ਪਛਾਣ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।”

(ਖੋਜ ਪਾੜ੍ਹਕਾ: ਸਾਹਿਤਕ ਵਾਦ ਸਮੇਂ ਤਾ)

ਪਰਮਾਰਥੀਕ ਸਿੱਖ

ਸਮਾਜਥਾਰਥ ਤੇ ਸਮੀਕ੍ਰਿਤਕਮਾਨਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਧਾਰਕ ਰੋਮਾਂਸਵਾਦੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਪਰਮਾਰਥੀਕ ਤੇ ਵੈਰੀ ਸਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕਵਾਸ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਲੋਕ ਕਥਾਵਾਂ ਤੇ ਯੁਗਮਈ ਕਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਸਮੀਕ੍ਰਿਤਕਮਾਨਿਕ ਸਕਤੀਆਂ ਦੀ ਉੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਭਾਂਤ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਸਮੀਕ੍ਰਿਤ ਖਾਸੀਆਂ ਸੁਖੀਬਤਾਂ / ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਜਦ ਸਮੀਕ੍ਰਿਤ ਸੰਕਟ ਚ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਿਨਾਂ ਚ ਉੱਚ ਵੈਰੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀ ਸਦਾ ਨਾਲ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਿੱਸਾ ਜੀਰ ਗੰਢ ਵਿਚ (ਪੇਰ-ਪੀਰ) ਸਮੀਕ੍ਰਿਤਕਮਾਨਿਕ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤਿਥ ਸਿਮਾਸ ਹਨ ਜੋ ਸੰਕਟ ਸਾਥੀ ਸਮੀਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਗੰਢ ਚ ਸਮਾਸਰ ਬਣ ਕੇ ਉਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਕਟ-ਸੁਕਤ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਰੋਮਾਂਸਵਾਦੀਆਂ ਨੇ 'ਨਾਇਕ' ਚ ਇਕ ਵੱਖਰਾ ਸੰਕਲਪ ਸਿਰਜਿਆ ਜੋ ਸਮਾਦਰਸ਼ਕ ਨਾਇਕ ਚ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਇਕ ਸਮਾਸ ਸਾਧਾਰਨ ਇਕਸਕਤੀਤਵ ਨੂੰ ਉੱਚੀਧਰ ਤੈਦਿਆ ਵੈਰੀ ਸਖਸੀਅਤ ਵਜੋਂ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਵੈਰੀ ਸਖਸੀਅਤ

ਚਾਹੀਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਸੀਮਤੀ ਨਾਲ ਟਕਰਾਈਆਂ
ਗਰਬ ਨਹੀਂ ਖਾਣਕੇ ਹਰ ਗਲ ਵਿਚ ਚੇਤੁ ਬਣ ਕੇ ਨਿਕਲੇ
ਗੇ।

ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਦੇ ਪਰਿਪੱਖ ਵਿਚ ਰੋਮਾਂਸਵਾਦੀ
ਸਾਹਿਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਨਿਰੋਕਤ ਰੂਪ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਸਾਹਮਣੇ
ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ:

- ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਰੁਕੀਆਈ ਸੋਚ ਦੀ ਖਿਲਾਫਤ ਕਰਨਾ
ਰੋਮਾਂਸਵਾਦ ਦੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹੈ।
- ਰੋਮਾਂਸਵਾਦੀ ਸੋਚ ਸਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਲਈ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ
ਨਿਰਪਾਰਤ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਟਕਰਾਈ ਜੋਈ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ
ਅਸਾਧਾਰਣ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਕਸਤ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।
- ਕਲਪਨਾ ਸੀਮਾ ਵਿਚ ਚੀਭ ਤੇ ਵਿਕਸਤ ਰੋਮਾਂਸਵਾਦੀ
ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਖਾਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਕਮਚੋਰੀ ਵੀ।
- ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਿਕਸਤ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ
ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਸਵੀਕਾਰਨਾ।
- ਜੀਵਨ ਦੇ ਕੋਈ ਖਾਸ ਖੇਤਰ ਤੇ ਧੂਰ ਭਰਾਵਾ।
- ਦੋਈ ਸਕਤੀ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਚ ਸਿਰਕਣ ਕਰਨਾ।
- ਪਰਾਭੀਤਕ ਸਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੀ ਭਵਨਾ।
- ਅੰਦਰੂਨੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਿਸ ਵਿਚ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕ
ਗਰਬ ਨਹੀਂ ਖਾਣਕੇ ਹਰ ਗਲ ਵਿਚ ਚੇਤੁ ਬਣ ਕੇ ਨਿਕਲੇ
ਗੇ।

ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਕੀਤ ਸਕਦੇ ਹਾਂ
ਕਿ ਰੋਮਾਂਸਵਾਦ ਨੂੰ ਅਸਾਧਾਰਣ ਕਰਨੀ ਨਾਲ ਸਾਹਿਤ ਕਰਨਾ।
ਲਈ ਅਸਾਧਾਰਣ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਚ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ ਕਿਸ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤ
ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਤੀ ਖਿਲਾਫਤ ਦੇਗ ਤੇ ਖਿਲਾਫ ਕੇ
ਸਾਹਿਤਕਾਰੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀਤੀ! ਪਰ ਸਿਰਫ
ਕੋਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਸਾਧਾਰਣ ਕਰਨਾ ਚ ਸਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਲਈ
ਕੇ ਅਸਾਧਾਰਣ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਸਾਧਾਰਣ, ਉਹ ਇਸ ਰੋਮਾਂਸਵਾਦ
ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕਮਚੋਰੀ ਬਣ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਈ।